

ANALÝZA MEDIÁLNÍ REPREZENTACE TÉMATU KATALÁNSKÉ REFERENDUM O NEZÁVISLOSTI

Kvalitativní analýza

PhDr. Tomáš Trampota, PhD., New York University in Prague

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD., Univerzita Karlova v Praze

Leden 2018

Obsah:

1. Shrnutí hlavních závěrů
2. Metodika analýzy
3. Lingvistická analýza
4. Analýza tematického rámcování
5. Vizuální reprezentace tématu

1. Shrnutí hlavních závěrů

- Z hlediska neutrality vyjádření a objektivity referování o tématu katalánské krize nelze reportážím nic podstatného vytknout.
- Analyzované příspěvky jsou vystavěné dle očekávání kladených na funkční styl zpravodajských mluvených textů (včetně některých ustálených spojení a někdy i klišé). Vzhledem k povaze konfliktu je celý proces popisován a „vyprávěn“ jako (metaforický) boj dvou stran.
- Příspěvky užívají zaběhlé a standardní jazykové strategie; predikce/ hypotézy, zvýznamňování, vyjádření nejistoty, metafory a obrazná pojmenování atd.
- Tematizace událostí kolem katalánské referenda o nezávislosti odpovídá tematickým rámcům užívaným ve stejném období evropskými veřejnoprávními stanicemi jako ÖRF, BBC atd.
- Nejběžnějšími tematickými rámci událostí jsou: ***vyhlášení referenda a jeho legitimita, nasazení španělské policie a násilné střety s demonstranty, argumentační přestřelka mezi Madridem a Barcelonou, omezení autonomie Katalánska.***
- Vizuální reprezentace nejčastěji užívá obrazy demonstrantů s katalánskými vlajkami, politiků zasedajících v sále sněmovny, jednajících za stolem, případně promlouvajících za řečnickým pultem (zejména Puigdemont a Rajoy). Objevují se také emocionální vizualizace policistů násilně zasahujících proti demonstrantům.
- Použité vizualizace jsou spíše rutinního charakteru, nevybočují ze zaběhlé vizuální topiky obdobných témat. Jen v omezené míře je využívána technika split screen nebo informační grafika.

2. Metodika analýzy

Předložená analýza se na základě zadání České televize soustředila na mediální reprezentaci tématu Referendum o nezávislosti Katalánska v období červenec až listopad 2017.

Analýza využila kombinaci těchto kvalitativních metod výzkumu mediálních obsahů: a) **analýzu rámcování** (*framing analyses*) sledující, jak byly události tematizovány a které informace byly zdůrazněny jako klíčové, b) **analýzu vizuální reprezentace** aktérů tématu a tématu jako celku zaměřenou na otázku, jaké vizuální znaky byly použity s důrazem na hodnotovou valenci vizuálních denotátů a c) **lingvistickou analýzu** nominalizace hlavních aktérů a jazykové reprezentace tématu, jazykovou objektivitu/ subjektivitu.

V rámci analýzy bylo zkoumáno 47 zpravodajských příspěvků odvysílaných ve zpravodajské relaci Události. Zkoumaný vzorek byl na základě zadání Českou televizí vymezen pořadem, časovým obdobím a tematicky:

- Pořad: Hlavní zpravodajská relace ***Události***
- Období: 1. července 2017 až 30. listopadu 2017
- Tematické ohraničení: Katalánské referendum o nezávislosti

3. Lingvistická analýza

Z hlediska neutrality vyjádření a objektivitu referování o tématu katalánské krize nelze reportážím nic podstatného vytknout. Výjimečně se objevila např. výpověď *Katalánsko podpořily stovky demonstrantů*, jež referuje jen o jednom z účastníků sporu); strožeji z hlediska použité slovní zásoby působí příspěvky ve studiu, zatímco příspěvky reportéra v terénu jsou pravidelně metaforičtější a citově zabarvenější z hlediska užitých výrazů, slovní zásoby i větné výstavby (např.: „*Je to pro ně příjezd do jámy lvové*“).

Jinak jsou příspěvky vystavěné dle očekávání kladených na funkční styl zpravodajských mluvených textů (včetně některých ustálených spojení a někdy i klišé). Vzhledem k povaze konfliktu je celý proces popisován a „vyprávěn“ jako (metaforický) boj jednoho s druhým (*podobné souboje tvrzení proti tvrzení se mezi Madridem a Barcelonou, v souboji nervů (objevuje se opakovaně) je teď na tahu Barcelona; bitva, při které Katalánci podlehl Španělsku; střety příznivců jednoty se stoupenci samostatnosti; oba rivalové*), příp. hra: *vyčkávací hra; začíná to připomínat dlouhou šachovou partii, bude znovu na tahu...*; příp. dialog: *neschopnost dialogu na národní úrovni ilustruje...* Ve skladbě příspěvků je charakteristická opozice vyjádřená mj. i spojkami: *Zatímco jedni vidí..., jiní..., jenže; ten se ale brání; slovesy: oponuje aj.*

Totéž platí pochopitelně i pro slovní zásobu; pro označení hlavních subjektů/účastníků jsou užívány tyto výrazy:

Madrid, španělská vláda, španělská policie, Barcelona, vláda v Madridu, španělská prokuratura, španělské úřady, Španělsko X katalánské úřady, katalánští starostové, oblastní katalánská vláda, katalánští separatisté, bojovníci za nezávislost, tamní úřady, lídři dvou katalánských separatistických organizací, příznivci nezávislého Katalánska, zastánci samostatnosti, odbojný region, uvěznění aktivisté, katalánští exministři, katalánští separatisté; vzbouřený region (označení této strany variiují více); střety mezi katalánskými policisty a španělskými policisty nebo civilními gardisty, na obou stranách: radikálnější skupinky lidí X příznivci dialogu

Užité jazykové strategie:

Predikce/hypotézy: *jejich pocity přitom musejí být podobně smíšené jako reakce lidí, kteří na ně před soudem čekali; velmi pravděpodobně by to znamenalo rázné protiopatření; pravděpodobnější je...; největší radost by udělalo v nejmenších městech; váhavý postoj může plynout i z toho...; jakým směrem se vydá, se teď dá jen těžko odhadnout*

Zvýznamňování: *chyběli zbývající čtyři ministři a hlavně bývalý premiér; jen dva dny potom, co...; mohou nově rozhodovat jen o; i přesto, že katalánskou nezávislost chce jen 41 % lidí; není bez zajímavosti zmínit...; celé dvě třetiny Katalánců si myslí*

Vlastní shrnování/pohled/hledisko: *přišli jako poražení; nejhlubší politická krize od 70. let; vyšetřování, které Madrid vede ve snaze zabránit referendu; policie jako symbol zakázaného referenda; madridská vláda dělá vše pro to, aby zabránila...; jednotný rozhodně není názor obyvatel; stejně to vidí i dalších více než 700 starostů, cítí totiž v zádech mohutnou a hlasitou podporu; demonstrace síly; drastický nátlak; ještě spleťtější spor; násilné scény; velmi netradiční podmínky*

referenda (+ replika moderátora „to jsi řekl pěkně“); dramatické scény; o generální stávce se ale mluvit nedá; starostka tvrdě popřela, tvrdě zasahovali proti demonstrantům (zvýraznění intenzity děje); teď samozřejmě všichni s velkým napětím očekávají; Španělsko prožívá nejhorší politickou krizi za desítky let; policejní brutalita při marném zastavování referenda; klíčové (výraz se objevuje opakovaně stejně jako dramatický či tvrdě); atmosféra ještě napjatější než obvykle

Pozitivní, resp. negativní zabarvení: *Je tak trochu nechtěným hrdinou; antihrdinové*

U užití číslovek a číselných výrazů je charakteristická přibližnost (typické pro styl zpravodajství, nijak se neodchyluje od normálu): *značná část, více než 700 katalánských starostů; množina lidí, které snahy sledují s obavami; rozhodovat by mělo asi 5 a půl milionů lidí; několik set tisíc lidí, ve velkém množství; tisíce lidí; do ulic vyšlo až dvě stě tisíc lidí*

Vyjádření nejistoty: Akce zřejmě vyvolá; *údajně, podle všeho, možná; nepochybně, zdá se...*

Výraz *kvůli* je užíván významově vhodně a správně: *kvůli přípravě zadržela...; podobně jako výraz díky: díky vstřícnému vystupování u soudu se zřejmě na rozdíl od bývalých katalánských ministrů nebudou muset stěhovat za mříže*

Uvolnění stylu, subjektivnější výpovědi: *Kolem půlnoci došla policistům trpělivost; španělský premiér a Barcelona podle jeho gusta; pohostinství si bude užívat i nadále*

Metafory, obrazná pojmenování: *Hlasy doléhají až do Madridu, napětí stále stoupá; jenom na půl plynu se dnes pohybovala španělská ekonomika; volání po jejich propuštění; aby demonstrovaly svou touhu po jednotě; svítla naděje; sen o nezávislosti jen tak nezemře; otázka, kterou si kladla celá Evropa; bouřlivý potlesk vítal jak volební urny, tak...; bouře přišla vzápětí*

Odvolávání se na slova druhého, uvozování citací: *Podle Madridu...; podle mnoha svědectví mimořádně agresivně a brutálně; postěžoval si také, že...*

Prostor je dán jen jedné straně sporu, nenásleduje srovnání: *...v davu nadšených moc slyšet nejsou (jediný případ)*

Víceméně neutrální referování: *odpor je stále silnější; nové vyostření sporů o Katalánsko; správu regionu už převzala centrální vláda v Madridu; spojenci se bouří (lze hodnotit i jako metaforu)*

Ozvláštnění: latinský výraz: *persona non grata*

4. Tematické rámcování

Tematizace událostí kolem referenda o katalánské nezávislosti se proměňovala zejména v závislosti na aktuálním dění a extramediální realitě. Prvním tematickým rámcem, který byl užít během celého září, byly **Přípravy referenda a kroky proti němu**, ve kterém byla situace polarizována na dvě strany; katalánská vláda a podpora referenda versus kroky podnikané proti referendu madridskou vládou (např. zabavování volebních lístků atd.). Tento tematický rámec byl silněji prezentován z katalánské perspektivy popisující přípravy a důvody referenda.

Intenzita pokrytí tématu narůstá s blížícím se termínem referenda (1. 10.). Zároveň se stává tematický rámec dramatičtější, což reflektuje reálnou politickou situaci (29. 9.: „*Katalánsko se odmítá podřídít zakazu referenda o nezávislosti*“, „*Katalánská vláda vyzvala policii, aby se k voličům nechovala agresivně... Madrid ale plebiscit považuje za ilegální...*“). Převládá narativní perspektiva ze strany Katalánska. Ta je ale vyvážena například reportáží o institucionalizované katalánské propagandě posilující vnímání katalánské identity (30. 9.), která vyznívá pro katalánské instituce negativněji.

Dnem referenda se objevuje nový silný tematický rámec – **násilné zakročení policie proti voličům**, ten je nejsilnější v prvních dnech po referendu a je doprovázen a posílen reakcemi na jednání španělské policie ze strany českých politiků i zemí Evropské unie. Tento tematický rámec ze své přirozené podstaty vyznívá negativně vůči Madridu a španělské policii. Z katalánské strany vytváří symbolickou oběť.

V prvních dvou říjnových týdnech je mediální pokrytí tématu nejintenzivnější, téma se drží v agendě pořadu každý den a stává se nejdůležitější zahraniční událostí, což koresponduje s mediální agendou jiných zahraničních veřejnoprávních stanic a s důležitostí tématu v Evropě. V polovině října se objevuje tematický rámec **nejasná interpretace situace**, kdy není jasné, zda Katalánsko skutečně vyhlásilo nezávislost, nebo nikoliv a madridská vláda opakovaně vyzývá Barcelonu k vyjasnění situace a prohlašuje referendum za ilegální. Tento tematický rámec se drží několik dnů a postupně přechází v rámec negativní pro katalánskou stranu – ilegální podstata referenda. Poměrně silným negativním rámcem se staly po hlasování v referendu **ekonomické následky referenda**, poukazující na odchod investorů z Katalánska a nejisté ekonomické prostředí po referendu. Svou intenzitou šlo o nejnegativnější rámec vůči katalánskému referendu s negativními konotacemi vůči katalánské vládě. Změnu valence přináší nový tematický rámec po referendu – demonstrace za jednotu Španělska, které se konají v Barceloně. Rámec ukazuje na rozdělené nejen Španělsko, ale i Katalánsko. Mění se tak celkové vyznění, kdy v období před referendem zprávy vyznívají ve prospěch představy, že Katalánsko je výrazně pro autonomii.

Ve třetí dekádě měsíce října odsouvá zájem o katalánskou krizi téma domácích parlamentních voleb, nicméně i nadále zůstává téma jednou z nejdůležitějších zahraničních událostí. Zároveň se projevuje tematický rámec **omezení autonomie Katalánska Madridem**, ve kterém hraje aktivnější roli madridská vláda. Na sklonku měsíce se objevují některé dílčí tematizace související s aktuálním vývojem; vyhlášení nezávislosti katalánským parlamentem a zejména **odjezd katalánského premiéra Puigdemonta do Belgie**. Většinou jde o tematizace, které netrvají déle než několik dnů. Během prvního listopadového týdne zájem o téma pomalu utichá, téma je odsouváno více ke konci relace a

jsou mu věnovány časově kratší příspěvky. Převládá tematizace **soudní řešení sporu, vazba politických představitelů Katalánska**.

Více prostoru dostává téma až v souvislosti s návštěvou premiéra Rajoye v Barceloně 12. listopadu (2 minuty) a v polovině listopadu v souvislosti s očekáváním regionálních voleb a toho, co Katalánsku přinesou.

Tematické rámcování referenda o nezávislosti Katalánska nevybočuje z rámcování, které ve sledovaném období užívaly některé evropské veřejnoprávní zahraniční stanice (např. BBC či ÖRF). Tematizace vycházela zejména z reálného aktuálního dění.

5. Vizualizace tématu

Výrazně dominující vizualizací tématu katalánského referenda bylo zobrazování demonstrantů s katalánskými vlajkami. Demonstrující často vyplňovali celý záběr, ten tak vyvolával konotace bezbřehosti, nekonečné masy a totální podpory. Katalánské vlajky pak konotují sounáležitost, skupinovou identitu, distinkci od identity španělské. Jak ukázal pozdější vývoj tématu, tyto konotace mohou být zavádějící, ale jejich vizuální reprezentace vychází z reálného dění, kdy byli stoupenci autonomie v Katalánsku aktivnější než stoupenci jednotného Španělska. Dominance tohoto typu záběrů je pro zpravodajskou produkci v rámci jednoho tématu spíše výjimečná.

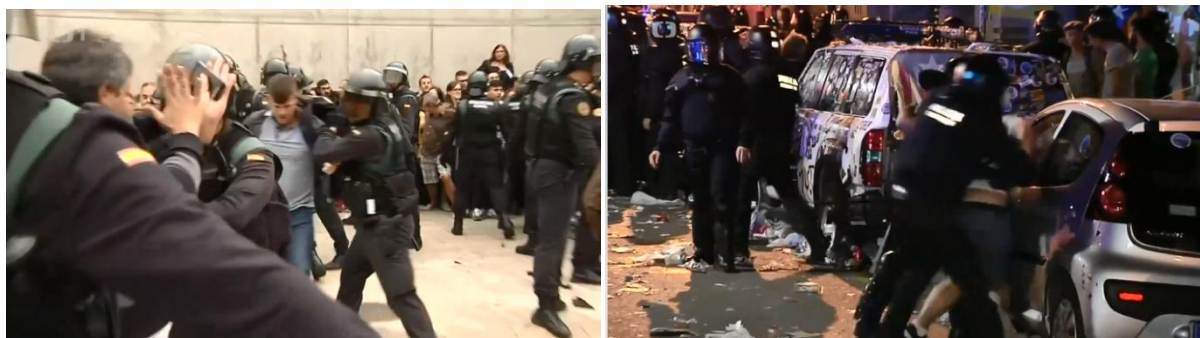

Střet centrální vlády v Madridu s katalánskou vládou byl reprezentován (nejen vizuálně) jako souboj Carlose Puigdemonta s Marianem Rajoyem. Oba byli většinou zobrazováni tradičním bezpříznakovým způsobem typickým pro mediální reprezentaci politiků; často jako polocelek za řečnickým pultem. Jde o vizuální klišé, které je však diváky očekáváno a je rutinním způsobem zobrazování politiků. Carlos Puigdemont byl častěji zachycen, jak prochází mezi lidmi, oslovuje Katalánce na ulici, gestikuluje, a při dalších dynamických akcích. Tyto záběry vyvolávají konotace aktivity a hybatele dění, případně člověka, který má blízko k lidem, a jsou svým charakterem pro aktéra výrazně pozitivní.

Politická rovina tématu nebyla prezentována jen vrcholnými představiteli, ale opakovaně také zachycením jednacích místností obou parlamentů; katalánského i madridského. Tyto záběry symbolizují principy uspořádání demokratické společnosti, deliberaci a postoje jako výsledky parlamentních jednání a konsenzu těchto institucí. Jsou metaforickou legitimizací postojů. Jde opět o zcela rutinní vizuální metafory.

V době kolem dne konání referenda se opakují emotivně silné záběry s policisty, často násilně zasahujícími proti stoupencům referenda. Některé záběry zachycují policisty zasahující proti bezbranným, někdy i ženám.

Tyto typy záběrů vyvolávají konotace násilí, represe, potlačení svobody projevu a shromažďování. Vizuální kontrast neozbrojených občanů se silně vyzbrojenými policisty může vyvolávat konotace neoprávněnosti zásahu, nerovnováhy a bezbrannosti se silně negativním nádechem. Ačkoliv jde o záběry silně negativní vůči španělské policii a zprostředkovaně vůči Madridu, jsou zachycením reálných situací a tudíž zcela legitimní.

Po konání referenda jsou častěji využity reakce ze zahraničí, téměř vždy s využitím zahraničního zpravodaje. Vizualizace využívá rutinních vizuálních metafor a metonymií (např. Champs Elysées s Vítězným obloukem jako metonymie Francie) a jsou hodnotově bezpříznakové.

Z technických prostředků zobrazování využívá Česká televize i u tohoto tématu tradiční techniku split screen, která propojuje dvě prostředí a činí televizní naraci dynamičtější a divácky poutavější. U tématu katalánského referenda je užívána jen v omezeném rozsahu.

Infografika spojená s vizualizací faktických informací se objevuje u tohoto tématu jen výjimečně. Zpravidla pak se silnou symbolikou – katalánské vlajky, případně prvky architektury Salvatora Dalího jako metonymie Barcelony.

Vizualizace tématu je zcela standardní a nijak nevybočuje z předpokládaných způsobů vizuální reprezentace. Do velké míry jsou využívána symbolická zobrazení (jednající politici, parlament, demonstrující). Jen ojediněle se objevuje neobvyklá vizualizace (např. zachycení zahraničního redaktora při rozhovoru s odborníkem na lavičce při reportáži nabízející hlubší pohled na katalánskou identitu a její kořeny).

Autoři analýzy

PhDr. Tomáš Trampota, PhD.

Přednáší *Media and Cultural Analyses* na New York University in Prague. Byl ředitelem Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a proděkanem tamtéž. Byl spoluzakladatelem a předsedou Central and Eastern European Network v rámci European Communication Research and Education Association. Je autorem knih *Zpravodajství* a *Metody výzkumu médií*.

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD.

Absolvovala obor mediální studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Vědecky se zabývá lingvistikou a jazykovou kulturou. Mimo jiné přednáší *Kulturu mluveného projevu* a *Komunikaci s médii* na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Je autorkou řady odborných statí a analýz.